

Sygn. akt IV CSK 515/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 marca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa A. B.

przeciwko Spółdzielni Mieszkaniowej "D.(...)" w G.

o uchylenie uchwały,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 14 marca 2008 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 27 czerwca 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

A. B. wniosła pozew przeciwko Spółdzielni Mieszkaniowej „D.(...)”, w którym domagała się uchylenia uchwały rady nadzorczej Spółdzielni o wykreśleniu jej z rejestru członków spółdzielni oraz przywrócenia praw członkowskich. W uzasadnieniu pozwu powódka wskazała, że została wykreślona ze spółdzielni z powodu zaległych opłat eksploatacyjnych. Powódka przyznała, że nie uiszczała opłat za korzystanie z lokalu mieszkalnego, gdyż jest osobą bezrobotną i samotną. Pozwana wniosła o oddalenie

powództwa, wskazując, że powódka nie podjęła żadnych czynności zmierzających do zmniejszenia zadłużenia.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 6 października 2006 r. powództwo oddalił, ustalając następujący stan faktyczny. Powódka dnia 21 października 1998 r. została przyjęta w poczet członków Spółdzielni, a 12 listopada 1998 r. otrzymała przydział lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. N. w G. na warunkach lokatorskiego prawa do lokalu. Powódka zalegała z zapłatą czynszu począwszy od stycznia 2001 r. Pismem z dnia 19 września 2003 r. powódka zwróciła się do pozwanej o rozłożenie zadłużenia na raty. Zarząd Spółdzielni wyraził zgodę na spłatę zadłużenia w ratach po 500 zł miesięcznie. W dniu 8 lutego 2005 r. zarząd Spółdzielni odbył spotkanie z powódką, proponując zamianę mieszkania na mniejsze. Strony rozważały także możliwość zatrudnienia powódki w pozwanej Spółdzielni. Ostatecznie powódka nie wyraziła zgody ani na zamianę mieszkania, ani na podjęcie pracy u pozwanej. Pozwana dochodziła swoich należności w drodze sądowej, uzyskując szereg nakazów zapłaty. Egzekucja wierzytelności okazała się jednak bezskuteczna. Uchwałą rady nadzorczej Spółdzielni z dnia 23 maja 2006 r. powódka została wykreślona z rejestru członków spółdzielni. Obowiązek uiszczania opłat za zajmowany lokal był statutowym obowiązkiem powódki. Powództwo nie jest zaś zasadne, gdyż uchwała o wykreśleniu powódki z rejestru członków spółdzielni była zgodna ze statutem Spółdzielni oraz przepisami prawa.

Powódka wniosła apelację od wyroku Sądu Okręgowego, domagając się jego zmiany i uwzględnienia powództwa ewentualnie uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 27 czerwca 2007 r. oddalił apelację i nie obciążył powódki kosztami postępowania apelacyjnego. W uzasadnieniu podkreślił, aprobuując ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy, że nie można zgodzić się z przedstawioną przez powódkę w piśmie procesowym z dnia 15 czerwca 2007 r. interpretacją postanowień statutu pozwanej Spółdzielni. Powódka twierdziła, że nieściskość § 122 statutu Spółdzielni, polegająca na nieokreśleniu *quorum* wymaganego do podejmowania uchwał przez radę nadzorczą, należy wyjaśnić w ten sposób, że rada nadzorcza może podejmować uchwały jedynie w obecności wszystkich jej członków. Taka interpretacja nie może być, według Sądu Apelacyjnego, uznana za prawidłową. Użycie w statucie Spółdzielni sformułowania „*quorum*” oznacza, że statut przewiduje minimalną liczbę członków rady nadzorczej wymaganą do podejmowania uchwał. Sformułowanie to należy rozumieć w ten sposób, że w głosowaniu musi uczestniczyć

więcej niż połowa członków rady nadzorczej. Zgodnie z § 115 statutu, rada nadzorcza składa się z 11 członków. Zaskarżona uchwała została podjęta jednomyślnie na posiedzeniu, w którym uczestniczyło 6 członków rady nadzorczej. Nawet więc, gdyby teoretycznie w posiedzeniu uczestniczyli wszyscy członkowie rady nadzorczej, istniała większość umożliwiająca podjęcie spornej uchwały. Nie można także pominąć § 8 regulaminu rady nadzorczej, zgodnie z którym rada nadzorcza jest zdolna do podejmowania uchwał przy obecności minimum 6 członków.

Nie jest też, zdaniem Sądu Apelacyjnego, trafny zarzut naruszenia art. 24 § 3 ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm.; dalej: pr. spółdz.). Statut nie musi szczegółowo określać wszystkich możliwych okoliczności, które uzasadniają wykreślenie ze spółdzielni. Nie budzi żadnych wątpliwości, że ponoszenie kosztów utrzymania zajmowanego lokalu jest jednym z podstawowych obowiązków członka spółdzielni. Koszty utrzymania lokalu nie mogą być przerzucane na innych jej członków. Twierdzenie, że postanowienia statutu umożliwiają wykreślenie członka ze Spółdzielni z jakiegokolwiek przyczyny, nie znajdują uzasadnienia ani w postanowieniach statutu, ani w przepisach prawa. Zarzut, że Sąd Okręgowy nie powołał w uzasadnieniu wyroku podstawy prawnej, która określałaby przesłanki podjęcia przez radę nadzorczą uchwały o wykreśleniu powódki ze Spółdzielni, nie jest istotny, skoro uchwała została podjęta we właściwym trybie.

Wyjaśnienie prezesa pozwanej, że mieszkanie zajmowane obecnie przez powódkę jest docelowo przeznaczone do sprzedaży, również, zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie ma wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. W zasobach Spółdzielni znajduje się bowiem mieszkanie zajmowane przez powódkę, którego koszty utrzymania nie są opłacane. Jest więc naturalne, że Spółdzielnia chce ten lokal sprzedać.

Sąd Apelacyjny nie podzielił zarzutu, że powódka nie miała możliwości zapoznania się z dowodami będącymi podstawą rozstrzygnięcia. Sąd Okręgowy zasadnie bowiem przyjął, że nakazy zapłaty, na które powołuje się pozwana, dotyczą należności z tytułu nieopłaconych kosztów utrzymania lokalu. Powódka nie wskazała, aby istniały jakiegokolwiek inne wierzytelności Spółdzielni, a fakt istnienia zadłużeń przyznała już w pozwie.

Powódka w skardze kasacyjnej zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 24 § 3 pr. spółdz. przez błędną wykładnię oraz § 13 statutu Spółdzielni Mieszkaniowej „D.(...)” w G. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności wymaga wyjaśnienia, czy podstawą skargi kasacyjnej może być zarzut błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania postanowienia statutu spółdzielni oznaczający naruszenie prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.).

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2003 r., I CKN 377/01 (nie publ.), stwierdził, że postanowienia statutu spółdzielni, w kwestiach uregulowanych w nim na podstawie zawartego w przepisach prawa spółdzielczego odesłania, mogą być uznane za prawo materialne w rozumieniu art. 393¹ pkt 1 k.p.c. Odmienne stanowisko prowadziłyby bowiem do tego, że spod kontroli kasacyjnej byłyby wyłączone także przypadki, kiedy w przepisach ustawowych zawarto jedynie odesłanie do postanowień statutu lub regulaminu, w których wyłącznie regulowane są określone kwestie, np. tryb zwoływania posiedzeń określonych organów, sposób podejmowania uchwał itp. Sąd Najwyższy wypowiedział podobny pogląd w wyroku z dnia 12 marca 1998 r., II CKN 636/97 (nie publ.) i w wyroku z dnia 15 lutego 2001 r., I CKN 705/00 (nie publ.). Z kolei w wyroku z dnia 11 marca 1997 r., III CKN 34/97 (nie publ.) Sąd Najwyższy podkreślił, że analogicznie do sytuacji, kiedy ustawa zawiera delegację ustawową dla wydania aktu wykonawczego, trzeba traktować sytuację, kiedy ustawa w oznaczonej materii odsyła do postanowień statutu, a w konsekwencji postanowienia te uważać za prawo materialne (art. 393¹ pkt 1 k.p.c.).

Przeciwny pogląd Sąd Najwyższy wypowiedział m. in. w wyroku z dnia 5 marca 2003 r., III CKN 1064/00 (nie publ.), w którym wskazał, że postanowienia statutu spółdzielni nie mają mocy powszechnie obowiązującej, jaka cechuje przepisy prawne zawarte w aktach normatywnych, a ich wiążąca moc opiera się w istocie na woli zainteresowanych zawierających umowę. Prawem materialnym w rozumieniu art. 393¹ pkt 1 k.p.c. są bowiem jedynie normy prawne wyływające ze źródeł prawa o charakterze zamkniętym określonym w art. 87 Konstytucji, a więc przepisy zawarte w samej Konstytucji (art. 8), ustawach, postanowieniach ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych oraz w przepisach rozporządzeń, a także w aktach prawa miejscowego obowiązujących na obszarze działania organów, które je ustanowiły. Sąd Najwyższy odwołał się ponadto do przeważającej w orzecznictwie i piśmiennictwie teorii umownego charakteru statutu. Podobne stanowisko Sąd Najwyższy zajął również w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 15 października 1985 r., III CZP 40/85 (OSNCP 1986, nr 6, poz. 86), uchwale z dnia 23 maja 1989 r., III CZP 34/89 (OSNCP 1990, nr 6, poz. 80), uchwale z dnia 18 maja 1995 r., III CZP 62/95 (OSNC 1995, nr 10, poz. 141),

wyroku SN z dnia 21 października 1998 r., II CKN 3/98 (nie publ.), postanowieniu z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 113/98 (nie publ.), wyroku z dnia 20 stycznia 2000 r., I CKN 358/98 (nie publ.), wyroku z dnia 8 lutego 2000 r., I CKN 399/98 (nie publ.), postanowieniu z dnia 14 czerwca 2000 r., V CKN 1116/00 (nie publ.), wyroku z dnia 16 stycznia 2001 r., II CKN 350/00 (nie publ.), wyroku z dnia 12 października 2001 r., V CKN 504/00 (nie publ.) i wyroku z dnia 10 października 2002 r., IV CKN 1253/00 (Monitor Spółdzielczy 2004, nr 2, s. 34).

W piśmiennictwie w kwestii charakteru prawnego statutu spółdzielni zostały przedstawione cztery koncepcje teoretyczne, z których w orzecznictwie są reprezentowane dwie: teoria umowy i teoria normatywna. Zgodnie z pierwszą koncepcją, statut jest umową, którą zawierają założyciele przez złożenie podpisów pod statutem. Według drugiej, statut jest aktem normatywnym prawa przedmiotowego, tzw. wewnętrznym prawem spółdzielni. Spór ten został rozstrzygnięty na korzyść teorii umowy z dniem wejścia w życie Konstytucji RP z 1997 r., która w art. 87 określiła źródła powszechnie obowiązującego prawa. O postanowieniach statutu spółdzielni można zatem mówić jedynie znaczeniu prawa umownego (*legis contractus*), które podlega interpretacji właściwej dla wykładni oświadczeń woli (art. 65 k.c.). Dlatego zarzut naruszenia postanowienia statutu spółdzielni przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie może być podniesiony w skardze kasacyjnej tylko łącznie z zarzutem naruszenia określonego przepisu prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), mianowicie art. 65 k.c. lub, jak w okolicznościach niniejszej sprawy, art. 42 § 3 w związku z art. 24 § 2, 3 i 6 pkt 2 pr. spółdz., skoro uchwała rady nadzorczej w sprawie wykluczenia bądź wykreślenia członka spółdzielni może być bezpośrednio zaskarżona do sądu z powodu jej sprzeczności z postanowieniem statutu.

Powódka zarzuciła również naruszenie art. 24 § 3 pr. spółdz. przez błędną wykładnię. Zgodnie z tym przepisem, w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 122, poz. 1024), członek może być wykreślony z rejestru członków spółdzielni, jeżeli nie wykonuje obowiązków statutowych z przyczyn przez niego niezawinionych, przy czym przyczyny wykreślenia są określone w statucie. W niniejszej sprawie jest bezsporne, że powódka, której przysługiwało spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu, została wykreślona z pozwanej Spółdzielni ze względu na nieuiszczanie opłat za korzystanie z lokalu mieszkalnego. Nie ulega też wątpliwości, że

w takim wypadku statut Spółdzielni nie przewidywał wykreślenia członka, ale jego wykluczenie.

W związku z rozważanym zarzutem wymaga wyjaśnienia, czy w niniejszej sprawie mają zastosowanie przepisy obecnie obowiązujące, czy też przepisy obowiązujące w dniu podjęcia uchwały o wykreśleniu powódki z pozwanej Spółdzielni. Obecnie wykreślenie może w praktyce nastąpić, ze względu na art. 11 ust. 8 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., Nr 31, poz. 266 ze zm.; dalej: u.o.p.l.), praktycznie tylko wtedy, gdy członek spółdzielni nie jest lokatorem. Tak też przyczyny wykreślenia zostały ujęte w § 13 statutu pozwanej Spółdzielni. Inne zaś przyczyny wygaśnięcia stosunku prawnego, uprawniającego lokatora do odpłatnego używania lokalu, określone w art. 11 ust. 2 u.o.p.l., dotychczas były w zasadzie „zarezerwowane” dla wykluczenia. Obecnie jednak, zgodnie z art. 11 ust. 1¹ pkt 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116 ze zm., dalej: u.s.m.), w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 14 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 873), spółdzielnia może podjąć uchwałę o wygaśnięciu spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego tylko z dwóch przyczyn wskazanych w art. 11 ust. 2 u.o.p.l., m. in. wtedy, gdy członek jest w zwłoce z uiszczaniem opłat, o których mowa w art. 4 ust. 1, za 6 miesięcy. Do takiej uchwały stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Prawo spółdzielcze o uchwale o wykluczeniu członka ze spółdzielni, a z chwilą, gdy wygaśnięcie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego na podstawie uchwały stanie się skuteczne, ustaje członkostwo w spółdzielni (art. 11 ust. 1³ i 1⁴ u.s.m.). Nadal jednak wygaśnięcie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu pozostaje konsekwencją ustania członkostwa w spółdzielni, a więc zarówno wykluczenia, jak i wykreślenia, co wynika *expressis verbis* z art. 11 ust. 1 u.s.m.

Ustawa z dnia 14 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw nie zawiera przepisu przejściowego w rozważanej kwestii. Również ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych nie zawiera takiego przepisu. W tej sytuacji należy zastosować w drodze analogii albo art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 122, poz. 1024), zgodnie z którym do oceny skutków zdarzeń prawnych stosuje się przepisy obowiązujące w dniu,

w którym zdarzenia te nastąpiły, albo ogólną regułą określoną w art. XXVI p.w.k.c., według której do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie kodeksu cywilnego stosuje się prawo dotychczasowe. Stosownie do obu przepisów, w niniejszej sprawie znajdują zastosowanie przepisy obowiązujące w dniu podjęcia przez radę nadzorczą pozwanej Spółdzielni uchwały w sprawie wykreślenia powódki (23 maja 2006 r.), mianowicie art. 24 pr. spółdz. w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw.

Zgodnie z art. 24 § 2 pr. spółdz., wykluczenie członka ze spółdzielni może nastąpić w wypadku, gdy z jego winy umyślnej lub z powodu rażącego niedbalstwa dalsze pozostawanie w spółdzielni nie da się pogodzić z postanowieniami statutu spółdzielni lub dobrymi obyczajami. Według art. 24 § 3 pr. spółdz., członek niewykonujący obowiązków statutowych z przyczyn przez niego niezawinionych może być wykreślony z rejestru członków spółdzielni. W obu wypadkach przyczyny rozwiązania stosunku członkostwa powinny być określone w statucie. Jednakże przyczyny wykluczenia, po wejściu w życie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, zostały określone bezpośrednio w ustawie (art. 11 ust. 2 w związku z ust. 8 u.o.p.l.). Rozważenia w związku z tym wymaga, czy jest dopuszczalne wykreślenie członka ze spółdzielni z przyczyny nieokreślonej w statucie, ale umożliwiającej jego wykluczenie.

W wyroku z dnia 9 marca 1984 r., I CR 47/1984 (OSNCP 1984, nr 10, poz. 182) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że wykreślenie członka z rejestru członków spółdzielni, oparte na podstawie uzasadniającej wykluczenie go ze spółdzielni, samo przez się nie uzasadnia uchylenia uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni w sprawie wykreślenia członka z rejestru członków spółdzielni. W takim wypadku prawo do członkostwa członka wykreślonego ze spółdzielni nie jest naruszone, gdyż pozbawienie go tego prawa jest uzasadnione okolicznościami pozwalającymi na wykluczenie go ze spółdzielni. Oprócz zasadniczego skutku w postaci ustania członkostwa, wykreślenie z rejestru członków spółdzielni powoduje dla wykreślonego członka konsekwencje - ogólnie rzecz biorąc - „łagodniejsze” niż wykluczenie ze spółdzielni. Z tego punktu widzenia wykreślenie członka z rejestru członków spółdzielni zamiast wykluczenia go ze spółdzielni nie narusza praw członka.

Podzielając pogląd wypowiedziany w wyroku Sądu Najwyższego, z dnia 9 marca 1984 r., I CR 47/84, na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o

spółdzielniach i ich związkach (Dz. U. Nr 12, poz. 61 ze zm.), należy przyjąć, że może on być odniesiony do stanu prawnego obowiązującego zarówno w dniu podjęcia zaskarżonej uchwały przez radę nadzorczą pozwanej Spółdzielni, jak i obecnie. Sankcje wykluczenia i wykreślenia różnią się między sobą przede wszystkim tym, że pierwsza z nich jest związana z ujemną oceną moralną lub obyczajową postępowania członka spółdzielni, a przez to bezpośrednio dotyczy sfery jego dóbr osobistych, podczas gdy wykreślenie nie zawiera takiej oceny. Nie ma zatem racjonalnych przesłanek, które uzasadniałyby uchylenie uchwały z powodu zastosowania niewłaściwej sankcji, skoro w toku późniejszych czynności Spółdzielnia zapewne skorzystałaby z sankcji bardziej dotkliwej. Ewentualne uchylenie uchwały przez sąd oznaczałoby więc w istocie niedopuszczalną zmianę na niekorzyść członka jego sytuacji prawnej, ukształtowanej przez uchwałę właściwego organu spółdzielni. Wprawdzie w omawianym wypadku nie może być wprost zastosowany zakaz *reformationis in peius*, który dotyczy kontroli orzeczeń sądowych w postępowaniu apelacyjnym (art. 384 k.p.c.), jednakże za jego analogicznym stosowaniem przemawiają istotne względy jurydyczne i społeczne. W szczególności przyjęcie odmiennego zapatrywania mogłoby prowadzić do wstrzymania się zainteresowanego członka od zaskarżenia niekorzystnej dla niego uchwały spółdzielni w obawie, aby rozstrzygnięcie sądowe nie było dla niego jeszcze mniej korzystne.

Nie jest zatem sprzeczna z postanowieniem statutu pozwanej Spółdzielni uchwała rady nadzorczej w sprawie wykreślenia członka z przyczyny, która uzasadniała jego wykluczenie (art. 42 § 3 w związku z art. 24 § 2, 3 i 6 pkt 2 pr. spółdz.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.